

ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

1. Έννομη σχέση, δικαίωμα, υποχρέωση

Από τις πολυάριθμες βιοτικές και κοινωνικές σχέσεις ο νομοθέτης ρυθμίζει τις πιο σημαντικές, που γι' αυτό τις ονομάζουμε έννομες σχέσεις. Έννομες σχέσεις, επομένως, είναι οι σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους ή των ανθρώπων με τα πράγματα (κινητά και ακίνητα), που ρυθμίζονται από το δίκαιο. Π.χ. οι σχέσεις μεταξύ πωλητή - αγοραστή, εργοδότη - εργαζόμενου, δανειστή - δανειζόμενου, μισθωτή - εκμισθωτή ή οι σχέσεις μεταξύ συζύγων ή οι σχέσεις κυριότητας ή ενεχύρου ενός ανθρώπου με ένα πράγμα.

Από τις έννομες σχέσεις πηγάζουν δικαιώματα και υποχρεώσεις. Π.χ. από την πώληση, ο μεν αγοραστής δικαιούται να απαιτήσει τη μεταβίβαση της κυριότητας του πράγματος που αγόρασε και την παράδοσή του, ο δε πωλητής την καταβολή του τιμήματος που συμφωνήθηκε. Και βέβαια τα δικαιώματα του ενός είναι αντίστοιχες υποχρεώσεις για τον άλλον.

Τι σημαίνει όμως ο όρος «δικαίωμα»; Η έννοια του δικαιώματος δεν καθορίζεται από τον Α.Κ., ούτε από άλλον νόμο. Έχει διαμορφωθεί από τη νομική επιστήμη. Έτσι, μπορούμε να πούμε ότι «δικαίωμα είναι η εξουσία που παρέχεται από το δίκαιο στα φυσικά και στα νομικά πρόσωπα να ικανοποιήσουν και να προστατεύσουν τα νόμιμα συμφέροντά τους που μπορεί να είναι υλικά ή προσωπικά ή απλώς ηθικά». Π.χ. ο Α έχει στην ιδιοκτησία του ένα οικοπέδο. Αυτό σημαίνει ότι μπορεί να το πουλήσει, να το χαρίσει ή να χτίσει πάνω σ' αυτό και ακόμη να απαγορεύσει σε οποιονδήποτε να κάνει χρήση του οικοπέδου του.

Σε κάθε δικαίωμα αντιστοιχεί κατά κανόνα μία ή περισσότερες υποχρεώσεις. Η υποχρέωση μπορεί να βαρύνει οποιοδήποτε πρόσωπο, το οποίο είναι υποχρεωμένο να τηρεί ορισμένη συμπεριφορά, ώστε να είναι ανενόχλητη η άσκηση του συγκεκριμένου δικαιώματος από το δικαιούχο του (π.χ. να μην ενοχλείται ο ιδιοκτήτης κατά την απόλαυση των ωφελειών της ιδιοκτησίας του). Η υποχρέωση μπορεί επίσης να σημαίνει για εκείνον που τον βαρύνει και την ενέργεια ορισμένων πράξεων υπέρ άλλου δικαιούχου (π.χ. οι γονείς που έχουν τη γονική μέριμνα των ανηλίκων παιδιών τους είναι υποχρεωμένοι και να τα διαθρέψουν). Σε ορισμένες περιπτώσεις υπάρχει υποχρέωση χωρίς αντίστοιχο δικαίωμα π.χ. η υποχρέωση που απορρέει από κάποιο όρο, δηλαδή από περιορισμό που μπορεί να θέσει διαθέτης στη διαθήκη του.

2. Βασικές διακρίσεις των δικαιωμάτων

Τα δικαιώματα, με βάση διάφορα κριτήρια και κυρίως με βάση την εξουσία που παρέχουν και τη λειτουργία τους, διακρίνονται σε διάφορα είδη. Βασική είναι η διάκριση των δικαιωμάτων σε *δημόσια και ιδιωτικά δικαιώματα*.

Δημόσια δικαιώματα είναι τα δικαιώματα που έχει ο πολίτης απέναντι στο Κράτος (π.χ. δικαίωμα ισότητας, ελευθερίας της θρησκείας, εκλογικό δικαίωμα κτλ.) και γενικά τα δικαιώματα που παρέχονται από κανόνες δημοσίου δικαίου (τα δικαιώματα του δημοσίου υπαλλήλου από τη θέση του).

Ιδιωτικά δικαιώματα είναι τα δικαιώματα που παρέχονται από κανόνες ιδιωτικού δικαίου (π.χ. δικαίωμα κυριότητας, επικαρπίας, οικογενειακά δικαιώματα, κληρονομικά δικαιώματα κτλ.).

Τα δικαιώματα διακρίνονται:

α Με βάση την εξουσία που παρέχουν σε *εξουσιαστικά και διαπλαστικά*.

Εξουσιαστικά είναι αυτά που δίνουν στο δικαιούχο εξουσία πάνω σ' ένα πράγμα ή εξουσία να επεμβαίνει στην προσωπικότητα άλλου ανθρώπου (δικαίωμα γονικής μέριμνας).

Τα εξουσιαστικά δικαιώματα διακρίνονται σε *απόλυτα και σχετικά*.

Απόλυτα είναι όσα παρέχουν άμεση και αποκλειστική εξουσία πάνω σε πράγματα, άυλα αγαθά και πρόσωπα, έτσι ώστε όλοι είναι υποχρεωμένοι να τα σέβονται και να μην τα προσβάλλουν π.χ. δικαίωμα κυριότητας, δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας, δικαίωμα προσωπικότητας. *Σχετικά* είναι όσα δικαιώματα δίνουν στο δικαιούχο την εξουσία να ζητήσει από κάποιον άλλο να πράξει ή να παραλείψει κάτι π.χ. δικαίωμα διατροφής, δικαιώματα που πηγάζουν από τη σύμβαση εργασίας, το δάνειο, τη μίσθωση κτλ.

Διαπλαστικά είναι τα δικαιώματα που δίνουν στο δικαιούχο τη δυνατότητα να αποκτήσει μόνος του, χωρίς τη σύμπραξη άλλου ανθρώπου, ένα δικαίωμα ή μόνος του να τροποποιήσει ή να καταργήσει ένα δικαίωμα ή μια έννομη σχέση ή κατάσταση (π.χ. δικαίωμα καταγγελίας της σύμβασης εργασίας με το οποίο καταργείται η σχέση εργασίας, δικαίωμα διαζυγίου, με το οποίο καταργείται ο γάμος κτλ.).

β Με βάση τη δυνατότητα μεταβίβασης σε *μεταβιβαστά και αμεταβιβαστά*.

Μεταβιβαστά είναι τα δικαιώματα που μπορούν ελεύθερα να μεταβιβαστούν σε άλλα πρόσωπα και να κληρονομηθούν (π.χ. δικαίωμα κυριότητας). Τα περισσότερα δικαιώματα είναι μεταβιβαστά.

Αμεταβιβαστά είναι τα δικαιώματα που συνδέονται τόσο στενά με το δικαιούχο τους, ώστε δεν μπορούν να μεταβιβαστούν σε άλλο πρόσωπο, ούτε να κληρονομηθούν (π.χ. οικογενειακά δικαιώματα).

γ Με βάση το ποιος είναι ή μπορεί να είναι ο δικαιούχος σε *προσωποπαγή και πραγματοπαγή δικαιώματα*.

Προσωποπαγή είναι τα δικαιώματα που συνδέονται αποκλειστικά με το δικαιούχο τους, ώστε δεν μπορούν να μεταβιβαστούν ή να κληρονομηθούν (π.χ. δικαίωμα διαζυγίου).

Πραγματοπαγή είναι τα δικαιώματα που συνδέονται με κάποιο πράγμα και έμμεσα με το δικαιούχο του πράγματος (π.χ. δικαίωμα από λαχείο).

δ Με βάση το περιεχόμενό τους σε δικαιώματα περιουσιακά, προσωπικά και μικτά.

Περιουσιακά δικαιώματα είναι αυτά που γεννιούνται από τις περιουσιακές σχέσεις και παρέχονται για την ικανοποίηση οικονομικών συμφερόντων (π.χ. δικαίωμα κυριότητας, δικαίωμα επικαρπίας).

Προσωπικά είναι τα δικαιώματα που γεννιούνται από τις προσωπικές σχέσεις και παρέχονται για την ικανοποίηση ηθικού συμφέροντος (π.χ. οικογενειακά δικαιώματα). *Μικτά* είναι τα δικαιώματα που έχουν περιουσιακό και προσωπικό χαρακτήρα (π.χ. δικαίωμα προσωπικότητας, πνευματικής ιδιοκτησίας κτλ.).

ε Ανάλογα με το αν μπορούν να διαιρεθούν ή όχι σε *διαιρετά και αδιαιρέτα*.

Διαιρετά είναι τα δικαιώματα που μπορούν να διαιρεθούν και να ανήκουν από κοινού σε πολλά πρόσωπα κατά μέρη ή ποσοστά, έτσι ώστε κάθε μέρος ή ποσοστό να έχει αυτοτέλεια (π.χ. δικαίωμα κυριότητας - συνιδιοκτησία). Τα περισσότερα δικαιώματα είναι διαιρετά.

Αδιαιρέτα είναι αυτά που από τη φύση τους δεν μπορούν να διαιρεθούν, ώστε να ανήκουν παράλληλα σε πολλούς (π.χ. συζυγικά δικαιώματα).

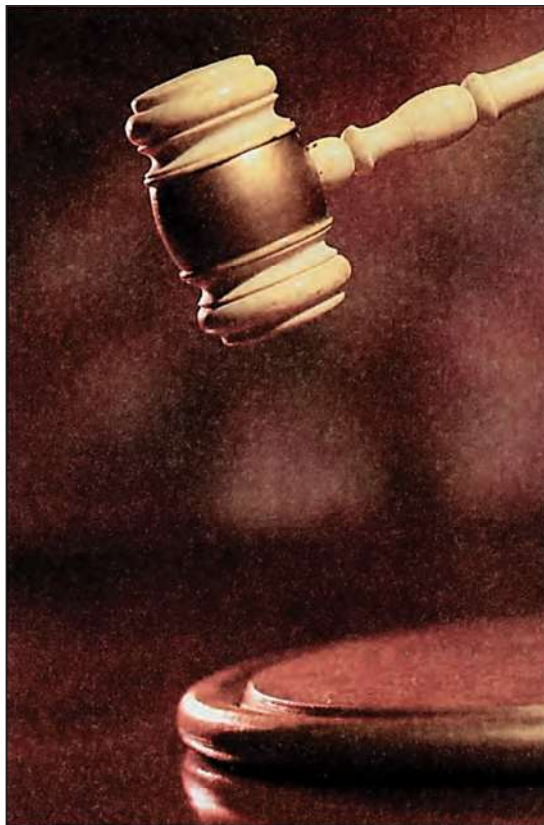
στ Ανάλογα με τα μέρη του Α.Κ. σε:

Ενοχικά, δηλαδή αυτά που παρέχουν στο δικαιούχο τους την εξουσία να απαιτήσει από κάποιον άλλο να ενεργήσει ή να παραλείψει κάτι (π.χ. δικαιώματα από τη μίσθωση, το δάνειο κτλ.).

Εμπράγματα, δηλαδή αυτά που παρέχουν στο δικαιούχο άμεση και απόλυτη εξουσία πάνω σ' ένα πράγμα ή σε δικαιώματα άλλων (π.χ. κυριότητα, ενέχυρο, υποθήκη).

Οικογενειακά, δηλαδή τα δικαιώματα που δημιουργούνται από τις οικογενειακές σχέσεις.

Κληρονομικά, δηλαδή τα δικαιώματα πάνω στην κληρονομιά.

3. Αξίωση, αγωγή, ένσταση (Ειδική προστασία του δικαιώματος)

Πολλές φορές, όταν μιλάμε, ταυτίζουμε τον όρο «αξίωση» με τον όρο «δικαίωμα». Όμως η αξίωση διαφέρει από το δικαίωμα. Δικαίωμα είναι μια συγκεκριμένη κατάσταση, ενώ αξίωση είναι η ενεργητική μορφή αυτής της κατάστασης. Σύμφωνα με το άρθρο 247 ΑΚ, «αξίωση είναι η εξουσία που έχει ο δικαιούχος ενός δικαιώματος να ζητήσει από ορισμένο πρόσωπο να πράξει ή να παραλείψει κάτι». Από τον παραπάνω ορισμό προκύπτει ότι η αξίωση είναι ένα είδος δικαιώματος, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι αξίωση και δικαίωμα ταυτίζονται. Η έννοια του δικαιώματος είναι πιο πλατιά από την έννοια της αξίωσης, γιατί από ένα δικαίωμα μπορεί να απορρέουν πολλές αξιώσεις. Π.χ. από το δικαίωμα της προσωπικότητας σε περίπτωση προσβολής του απορρέουν οι αξιώσεις για άρση της προσβολής, για μη επανάληψη της στο μέλλον, για αποκατάσταση της ζημιάς και για αποκατάσταση της ηθικής βλάβης. Ο δικαιούχος του δικαιώματος μπορεί να ασκήσει είτε όλες μαζί τις αξιώσεις, είτε ορισμένες από αυτές.

Η διάκριση δικαιώματος - αξίωσης φαίνεται καλύτερα στα λεγόμενα απόλυτα δικαιώματα (π.χ. δικαίωμα κυριότητας). Στα δικαιώματα αυτά η αξίωση γεννιέται με την προσβολή τους και είναι οι ενέργειες του δικαιούχου σε περίπτωση προσβολής τους. Έτσι π.χ. αν είμαι ιδιοκτήτης ενός ακινήτου και κανείς δε με ενοχλεί στην ιδιοκτησία μου, δεν πηγάει καμιά αξίωση από το δικαίωμά μου αυτό. Μια αξίωση θα προκύψει εναντίον εκείνου που με οποιονδήποτε τρόπο θα προσβάλει την ιδιοκτησία μου. Στα σχετικά δικαιώματα η αξίωση αποτελεί συνήθως το μοναδικό τους περιεχόμενο, χωρίς όμως να αποκλείεται να απορρέουν από το ίδιο σχετικό δικαίωμα και περισσότερες αξιώσεις.

Ο ΑΚ πολλές φορές χρησιμοποιεί τον όρο «αγωγή», αντί για τον όρο «αξίωση». Ο όρος αγωγή χρησιμοποιείται με δύο έννοιες: Την ουσιαστική που ταυτίζεται με το δικαίωμα ή την αξίωση και τη δικονομική που σημαίνει το δικαίωμά μας να ζητήσουμε από την Πολιτεία έννομη προστασία. Με άλλα λόγια πολλές φορές είμαστε αναγκασμένοι να υποβάλλουμε αγωγή εναντίον άλλου προσώπου ζητώντας τη βοήθεια της Πολιτείας για να υλοποιήσουμε νόμιμες αξιώσεις μας και να προστατεύσουμε νόμιμα δικαιώματά μας. Εκείνος που υποβάλλει την αγωγή ονομάζεται *ενάγων* και αυτός εναντίον του οποίου στρέφεται η αγωγή ονομάζεται *εναγόμενος*. Η αγωγή υποβάλλεται στο αρμόδιο κατά περίπτωση δικαστήριο που ορίζεται από τις διατάξεις του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, γνωστοποιείται στον εναγόμενο και σ' αυτήν πρέπει να περιγράφεται κυρίως το δικαίωμα του ενάγοντος, η προσβολή του δικαιώματός του από τον εναγόμενο και η προστασία που ζητείται από το δικαστήριο.

Ο εναγόμενος για να αποκρούσει την αγωγή και να υπερασπίσει τον εαυτό του προβάλλει ενστάσεις.

Ένσταση επομένως είναι ένα μέσο άμυνας ή υπεράσπισης, που το θεσπίζει το δίκαιο, για να είναι δυνατή η αντίκρουση των αξιώσεων. Π.χ. ο Α οδηγός τραυματίζει το Β. Μετά από πέντε χρόνια ο Β ασκεί αγωγή αποζημίωσης. Ο Α προβάλλει στο δικαστήριο την ένσταση της παραγραφής. Έτσι, το δικαστήριο, αφού πέρασαν πέντε χρόνια από την ημέρα του τραυματισμού, χωρίς να ασκηθεί αξίωση αποζημίωσης, απορρίπτει την αγωγή του Α λόγω παραγραφής και δεν επιδικάζει αποζημίωση στο Β. Με άλλα λόγια η ένσταση ανέτρεψε το δικαίωμα του Β.

Αν το δικαστήριο κρίνει βάσιμους τους ισχυρισμούς του ενάγοντος, κάνει δεκτή την αγωγή και καταδικάζει τον εναγόμενο να ενεργήσει ή να αποφύγει συγκεκριμένες ενέργειες, έτσι ώστε να ικανοποιηθεί το δικαίωμα του ενάγοντος. Διαφορετικά απορρίπτει την αγωγή. Αν η δικαστική απόφαση δεν ικανοποιεί τον ενάγοντα ή τον εναγόμενο, προσβάλλεται από αυτούς με τα λεγόμενα *ένδικα μέσα* σε ανώτερο δικαστήριο. Η απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου προσβάλλεται με *έφεση* στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο, οι αποφάσεις και των δύο δικαστηρίων με *αναίρεση* στον Άρειο Πάγο.

Ο εναγόμενος, που καταδικάστηκε με δικαστική απόφαση και που δε συμμορφώνεται με την απόφαση αυτή, μπορεί να εξαναγκαστεί σε συμμόρφωση από τα αρμόδια όργανα της πολιτείας. Ο εξαναγκασμός αυτός λέγεται *αναγκαστική εκτέλεση* της απόφασης και ρυθμίζεται από διατάξεις του Κ. Πολ. Δικονομίας. Π.χ. ο ενάγων Α μπορεί να επιδιώξει την αναγκαστική εκτέλεση δικαστικής απόφασης, που καταδικάζει τον εναγόμενο Β να του εξοφλήσει κάποιο χρέος, όταν ο Β δε συμμορφώνεται με την απόφαση αυτή. Μπορεί δηλαδή ο Α να επιδιώξει την κατάσχεση και τον πλειστηριασμό περιουσιακών στοιχείων του Β, από τη ρευστοποίηση των οποίων θα ικανοποιηθεί η απαίτησή του.

Σε επείγουσες περιπτώσεις για την προστασία των ιδιωτικών δικαιωμάτων ακολουθείται μια σύντομη διαδικασία χωρίς πολλές δικονομικές διατυπώσεις, η διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων.

4. Κτήση, αλλοίωση και απώλεια του δικαιώματος

Ο νόμος ορίζει σε κάθε περίπτωση τις προϋποθέσεις που πρέπει να συνυπάρξουν για να αποκτήσει ένα πρόσωπο, φυσικό ή νομικό, ένα δικαίωμα.

Κτήση, επομένως, του δικαιώματος είναι η σύνδεση του δικαιώματος με το φορέα του, το δικαιούχο.

Κατά κανόνα τα δικαιώματα τα αποκτούμε με τη θέλησή μας.

Υπάρχουν όμως και δικαιώματα που τα αποκτούμε χωρίς να το επιδιώκουμε. Π.χ. απόκτηση κληρονομιάς. Στις περιπτώσεις αυτές ο νόμος μάς δίνει τη δυνατότητα μέσα σε μια ορισμένη προθεσμία να αρνηθούμε την κτήση του δικαιώματος (π.χ. να υποβάλουμε δήλωση αποποίησης της κληρονομιάς).

Η κτήση ενός δικαιώματος μπορεί να είναι *πρωτότυπη και παράγωγη*.

Πρωτότυπη είναι η κτήση του δικαιώματος, το οποίο γεννιέται για πρώτη φορά στο πρόσωπο του συγκεκριμένου δικαιούχου και είναι ανεξάρτητο από δικαιώματα άλλων προσώπων (π.χ. κτήση κυριότητας με χρησικτησία. Ο Α μένει σ' ένα ακίνητο για 20 χρόνια, χωρίς να έχει κανένα δικαίωμα πάνω σ' αυτό. Μετά από 20 χρόνια αποκτά στο ακίνητο αυτό δικαίωμα κυριότητας, λόγω έκτακτης χρησικτησίας).

Παράγωγη είναι η κτήση, όταν το δικαίωμα που αποκτάται στηρίζεται στο δικαίωμα άλλου προσώπου (π.χ. κτήση κυριότητας με πώληση, κτήση κληρονομιάς λόγω διαθήκης κτλ.).

Είναι προφανές ότι στις περιπτώσεις αυτές, για να αποκτηθεί το δικαίωμα, πρέπει να το είχε πραγματικά αυτός που το μεταβιβάζει. Π.χ. ο Α πωλεί στο Β ένα διαμέρισμα, που δεν ανήκει στην κυριότητά του. Επομένως ούτε ο Β αποκτά την κυριότητα του ακινήτου αυτού, αφού ο Α του πούλησε κάτι που δεν του ανήκει πραγματικά.

Ένα δικαίωμα από τη στιγμή που θα γεννηθεί μέχρι να καταργηθεί μπορεί να υποστεί πολλές αλλοιώσεις, πολλές μεταβολές, είτε ως προς το αντικείμενό του, είτε ως προς το πρόσωπο του δικαιούχου. Επομένως, *αλλοίωση* του δικαιώματος είναι είτε η μεταβολή του προσώπου του δικαιούχου (π.χ. στις περιπτώσεις διαδοχής), είτε η μεταβολή του αντικειμένου του (π.χ. σε περίπτωση καταστροφής του οφείλεται αντί αυτού αποζημίωση).

Στα σχετικά δικαιώματα αλλοίωση του δικαιώματος μπορεί να σημαίνει και αλλαγή του προσώπου του οφειλέτη.

Απώλεια του δικαιώματος είναι η κατάργησή του. Είναι η λύση του δεσμού που υπάρχει μεταξύ του δικαιώματος και του δικαιούχου. Ένα δικαίωμα μπορεί να καταργηθεί, ολόκληρο ή κατά ένα μέρος, με τη θέληση ή χωρίς τη θέληση του δικαιούχου. Όταν το δικαίωμα καταργείται, επειδή το θέλει ο ίδιος ο δικαιούχος, μιλάμε για απαλλοτρίωση ή διάθεση ή εκποίηση του δικαιώματος. Έτσι π.χ. ο Α πωλεί στο Β το αυτοκίνητό του και την επομένη το πωλεί στο Γ. Ο Γ δεν αποκτά κανένα δικαίωμα, γιατί με την πρώτη πώληση ο Α έχασε το δικαίωμα κυριότητας του αυτοκινήτου, το οποίο μεταβίβασε στο Β. Περιπτώσεις απώλειας του δικαιώματος χωρίς τη θέληση του δικαιούχου αποτελούν π.χ. ο θάνατος του δικαιούχου (εκτός αν το δικαίωμα είναι κληρονομητό), η ολική καταστροφή του αντικειμένου του δικαιώματος, η πάροδος του χρόνου για τον οποίο είχε συσταθεί το δικαίωμα κτλ.

5. Άσκηση και κατάχρηση του δικαιώματος

Κάθε δικαίωμα έχει κάποιο συγκεκριμένο περιεχόμενο. *Άσκηση*, επομένως, του δικαιώματος σημαίνει την εξουσία του δικαιούχου να ενεργήσει για την αξιοποίηση του περιεχομένου του δικαιώματος. Αυτό σημαίνει ότι ο δικαιούχος του δικαιώματος μπορεί να ενεργήσει:

- α** για να απολαύσει τις ωφέλειες του δικαιώματος (π.χ. ο κύριος ενός ακινήτου μπορεί να το νοικιάσει ως κατοικία ή επαγγελματική στέγη ή να κατοικήσει ο ίδιος),
- β** για να διαθέσει το δικαίωμά του (π.χ. να το δωρίσει, να το πωλήσει) και
- γ** για να το προστατεύσει, όταν κάποιος το προσβάλει ή το αμφισβητήσει.

Η άσκηση του δικαιώματος είναι προαιρετική. Δεν αποτελεί υποχρέωση του δικαιούχου. Σε ορισμένες όμως περιπτώσεις η μη άσκηση του δικαιώματος για μεγάλο διάστημα μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες για το δικαιούχο (π.χ. την παραγραφή της αξίωσης).

Η άσκηση του δικαιώματος είναι κατά κανόνα απεριόριστη. Κατ' εξαίρεση ο νόμος θέτει κάποιους φραγμούς, όταν η άσκηση αυτή προσβάλλει το κοινό για το δίκαιο αίσθημα ή όταν έρχεται σε αντίθεση με το σκοπό του δικαιώματος. Με άλλα λόγια το δίκαιο απαγορεύει την κατάχρηση του δικαιώματος. Συγκεκριμένα ο ανώτατος νόμος του Κράτους, το Σύνταγμα (άρθρο 25), απαγορεύει την καταχρηστική άσκηση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, δηλαδή την άσκησή τους με τρόπο που είναι ασυμβίβαστος με την πραγματοποίηση της κοινωνικής προόδου με πνεύμα ελευθερίας και δικαιοσύνης. Αντίθετα, ο Α.Κ. δίνει ένα

γενικό ορισμό της κατάχρησης δικαιώματος ορίζοντας ότι: «*Κατάχρηση δικαιώματος* υπάρχει, όταν η άσκηση αυτού υπερβαίνει προφανώς τα όρια, που επιβάλλουν η καλή πίστη, τα χρηστά ήθη και ο κοινωνικός και οικονομικός σκοπός του δικαιώματος» (άρθρο 281 Α.Κ.). Π.χ. ο νόμος απαιτεί οι σύζυγοι να ζουν μαζί. Εάν όμως σε κάποια συγκεκριμένη περίπτωση ο ένας από τους συζύγους πάσχει από κάποια σοβαρή μεταδοτική ασθένεια, δεν μπορεί να αξιώσει από τον άλλο να ζήσει μαζί του, γιατί αυτή η αξίωση αποτελεί κατάχρηση δικαιώματος.

Τα κριτήρια που ορίζει ο ΑΚ για να χαρακτηρίσει την άσκηση του δικαιώματος καταχρηστική, δηλαδή η καλή πίστη, τα χρηστά ήθη και ο κοινωνικός και οικονομικός σκοπός του δικαιώματος, είναι βέβαια αόριστες νομικές έννοιες, που εξειδικεύονται σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση από το δικαστή. Όπως όμως προαναφέρθηκε, *καλή πίστη* είναι η εντιμότητα και η ευθύτητα που απαιτείται στην κοινωνική συμβίωση και στις συναλλαγές. Έτσι π.χ. η καλή πίστη επιβάλλει να μη βλάπτει ο δικαιούχος κάποιον άλλον δυσανάλογα σε σχέση με την ωφέλεια που θα έχει από την άσκηση του δικαιώματός του, αλλά να επιλέγει έναν ηπιότερο τρόπο άσκησης του δικαιώματός του. *Χρηστά ήθη* είναι οι αντιλήψεις του μέσου κοινωνικού ανθρώπου χωρίς ακρότητες, είναι οι αντιλήψεις που επικρατούν για την κοινωνική ηθική. Έτσι π.χ. είναι άκυρη η απόλυση εργαζόμενης, γιατί δε δέχθηκε τις ανήθικες προτάσεις του εργοδότη. *Οικονομικός και κοινωνικός σκοπός του* δικαιώματος, δηλαδή η ικανοποίηση του ιδιωτικού συμφέροντος αλλά και η ικανοποίηση του γενικότερου συμφέροντος του κοινωνικού συνόλου, είναι οι λόγοι για τους οποίους το δίκαιο αναγνωρίζει το δικαίωμα. Έτσι π.χ. είναι καταχρηστική η απόλυση εργαζόμενου εξαιτίας της συνδικαλιστικής του δράσης, επειδή είναι αντίθετη με τον κοινωνικό σκοπό του δικαιώματος.

Βεβαίως για να υπάρχει κατάχρηση δικαιώματος, πρέπει η υπέρβαση των ορίων που ορίζει ο νόμος να είναι προφανής, δηλαδή φανερή, σημαντική και αναμφισβήτητη.

Η νομολογία έχει διαμορφώσει μέχρι σήμερα πολλούς κανόνες καταχρηστικής άσκησης δικαιωμάτων. Έτσι π.χ. αποτελεί κατάχρηση δικαιώματος του εργοδότη η απόλυση εργαζόμενου ο οποίος είχε διεκδικήσει επιτυχώς νόμιμα δικαιώματά του ή είχε προσφύγει στην Επιθεώρηση εργασίας ή απολύθηκε για να προσληφθεί συγγενής του εργοδότη ή η κατάσχεση ακινήτου για απαίτηση πολύ μικρής αξίας σε σχέση με την αξία του ακινήτου.

6. Προστασία του δικαιώματος

Η προστασία των δικαιωμάτων μας επιτυγχάνεται κατά κανόνα δικαστικά. Σύμφωνα με το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος κάθε πολίτης δικαιούται να έχει έννομη προστασία από τα δικαστήρια, στα οποία μπορεί να αναπτύξει τις απόψεις του για τα δικαιώματα και τα συμφέροντά του, όπως ορίζει ο νόμος.

Η προστασία των ιδιωτικών δικαιωμάτων γίνεται από τα πολιτικά δικαστήρια (Ειρηνοδικεία, Πρωτοδικεία, Εφετεία, Άρειος Πάγος). Στα πολιτικά δικαστήρια οι υποθέσεις ξεκινούν είτε με αγωγή, για την οποία ήδη μιλήσαμε, είτε με αίτηση.

Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όταν δεν έχουμε το χρόνο να προσφύγουμε στα δικαστήρια, ο νόμος επιτρέπει την *αυτοδύναμη*, δηλαδή με τις δικές μας δυνάμεις προστασία των δικαιωμάτων μας. Ως τέτοιες εξαιρετικές περιπτώσεις ο νόμος προβλέπει την αυτοδικία, την άμυνα και την κατάσταση ανάγκης.

Αυτοδικία είναι η αυτοδύναμη από το δικαιούχο και χωρίς τη βοήθεια της αρχής ικανοποίηση της αξίωσής του.

Για να είναι νόμιμη η αυτοδικία, πρέπει:

- α** Να υπάρχει αξίωση ιδιωτικού δικαίου, η ικανοποίηση της οποίας μπορεί να επιδιωχθεί με αγωγή.
- β** Να μην μπορεί να φθάσει έγκαιρα η βοήθεια της αρχής.
- γ** Να υπάρχει κίνδυνος, από την αναβολή, να μатаιωθεί ή να γίνει πολύ δύσκολη η ικανοποίηση της αξίωσης π.χ. κάποιος πέφτει θύμα κλοπής σε απόμερο μέρος και επομένως δικαιολογείται η άμεση και με τη βία προσπάθεια να πάρει πίσω τα κλοπιμαία.

Αν δε συντρέχουν οι προϋποθέσεις αυτές ή αν δε χρησιμοποιηθούν τα κατά περίπτωση καταλληλότερα μέσα για την αποτροπή του κινδύνου, υπερβεί δηλαδή η αυτοδικία το μέτρο που απαιτείται για να αποτραπεί ο κίνδυνος (άρθρο 283 Α.Κ.), η αυτοδικία είναι πράξη παράνομη, που δημιουργεί ποινικές ευθύνες και εκείνος που αυτοδίκησε μπορεί να καταδικαστεί και σε αποζημίωση.

Άμυνα είναι η υπεράσπιση που επιβάλλεται για να αποτραπεί μια παρούσα και άδικη επίθεση εναντίον μας ή εναντίον τρίτου. Για να μη θεωρηθεί η άμυνα ως παράνομη πράξη πρέπει να συντρέχουν οι εξής προϋποθέσεις:

- α** Επίθεση κατά του αμυνόμενου ή τρίτου, δηλαδή προσβολή έννομου αγαθού προσωπικού ή περιουσιακού.
- β** Η επίθεση να είναι άδικη, δηλαδή παράνομη.
- γ** Η επίθεση να είναι παρούσα, δηλαδή να έχει ήδη αρχίσει.
- δ** Ο αμυνόμενος να χρησιμοποιεί τα κατάλληλα μέσα και στο βαθμό που είναι αναγκαίο για την υπεράσπισή του.

Η υπέρβαση των ορίων της άμυνας είναι παράνομη πράξη, που έχει ως συνέπεια ποινικές ευθύνες και υποχρέωση για αποζημίωση.

Κατάσταση ανάγκης υπάρχει, όταν κάποιος βρίσκεται στην ανάγκη να καταστρέψει ένα ξένο πράγμα, γιατί μόνο έτσι μπορεί να αποτραπεί ο κίνδυνος που απειλεί δυσανάλογα μεγαλύτερη ζημιά σ' εκείνον που έκανε την καταστροφή ή σε άλλον. Π.χ. σπάω την εξώπορτα του διαμερίσματος που βρίσκεται πάνω από το δικό μου για να σταματήσω διαρροή νερού που απειλεί και το δικό μου διαμέρισμα.

Για να είναι νόμιμη η κατάσταση ανάγκης πρέπει:

- α** Να υπάρχει κίνδυνος, δηλαδή κατάσταση που απειλεί να προκαλέσει βλάβη σε αγαθό.
- β** Η αξία του αγαθού που πρόκειται να προστατευθεί να είναι δυσανάλογα μεγαλύτερη από τη ζημιά που προκαλείται.
- γ** Ο κίνδυνος να μην είναι δυνατό να αποτραπεί παρά μόνο με τη βλάβη ή την καταστροφή του ξένου πράγματος. Ο κύριος του πράγματος μπορεί βέβαια να ζητήσει αποζημίωση για τη ζημιά που έπαθε από την καταστροφή του πράγματός του.

Η υπέρβαση των ορίων κατάστασης ανάγκης είναι παράνομη και μπορεί να έχει ως συνέπεια ποινικές ευθύνες.

7. Παραγραφή και αποσβεστική προθεσμία

Παραγραφή είναι θεσμός του δικαίου, σύμφωνα με τον οποίο μια αξίωση δεν μπορεί να ικανοποιηθεί δικαστικά, επειδή ο δικαιούχος της παρέλειψε να την ασκήσει για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, που ορίζεται από το νόμο. Π.χ. αν κάποιος προσβάλει με οποιονδήποτε τρόπο το δικαίωμα της ιδιοκτησίας μου, έχω αξίωση να στραφώ εναντίον του. Αν την αξίωση αυτή δεν την ασκήσω μέσα στα χρονικά πλαίσια που ορίζει ο νόμος, παραγράφεται και δεν είναι πλέον δικαστικά επιδιώξιμη, χωρίς βεβαίως να θίγεται το εμπράγματο δικαίωμα της ιδιοκτησίας μου.

Η *παραγραφή* εξυπηρετεί την ασφάλεια των συναλλαγών, που απαιτεί εκκαθάριση των εκκρεμών σχέσεων που δημιουργούνται γύρω από μια αξίωση, γιατί η απόδειξη σχέσεων του παρελθόντος είναι πολύ δύσκολη. Οι κανόνες που ρυθμίζουν την παραγραφή είναι κανόνες δημόσιας τάξης και αυτό σημαίνει ότι δεν μπορούμε να αποκλείσουμε την εφαρμογή τους ή να συμφωνήσουμε μικρότερο ή μεγαλύτερο χρόνο παραγραφής μιας αξίωσης.

Κατά κανόνα όλες οι αξιώσεις μπορούν να παραγραφούν, εκτός από ορισμένες εξαιρέσεις. Υπάρχουν δηλαδή ορισμένες αξιώσεις που λόγω της ιδιαίτερης σημασίας τους είναι απαράγραπτες. Έτσι π.χ. είναι απαράγραπτες οι αξιώσεις που πηγάζουν από τις οικογενειακές σχέσεις (π.χ. οι αξιώσεις των συζύγων για συμβίωση), ορισμένες αξιώσεις του Δημοσίου, που αφορούν ακίνητα, οι ενστάσεις κτλ.

Κατά κανόνα οι αξιώσεις παραγράφονται μετά από είκοσι χρόνια. Υπάρχουν όμως ειδικοί νόμοι, που σε ορισμένες περιπτώσεις ορίζουν μικρότερο χρόνο παραγραφής, όπως π.χ. διετής ή πενταετής παραγραφή των αξιώσεων των δημοσίων υπαλλήλων κατά του Δημοσίου, πενταετής παραγραφή των αξιώσεων των εμπόρων και των βιοτεχνών κτλ.

Κατά τη διάρκεια του χρόνου παραγραφής μπορούν να συμβούν ορισμένα γεγονότα που άλλα έχουν ως συνέπεια την αναστολή και άλλα τη διακοπή της παραγραφής.

Αναστολή της παραγραφής υπάρχει, όταν για κάποιους συγκεκριμένους λόγους δεν υπολογίζεται στο χρόνο παραγραφής ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, μετά την πάροδο του οποίου η παραγραφή συνεχίζεται. Π.χ. ο Α έχει κάποια αξίωση κατά της Β που υπόκειται σε πενταετή παραγραφή από την οποία έχει περάσει ήδη ένα έτος και παντρεύονται. Από τη στιγμή της τέλεσης του γάμου και όσο αυτός διαρκεί, η παραγραφή αναστέλλεται. Εάν ο Α και η Β διαζευχθούν, από τη στιγμή του διαζυγίου αρχίζει πάλι η παραγραφή συνυπολογιζομένου και του ενός χρόνου που είχε περάσει μέχρι το γάμο τους. Απαιτείται δηλαδή να περάσουν τέσσερα χρόνια μετά το διαζύγιο για την παραγραφή της συγκεκριμένης αξίωσης.

Διακοπή της παραγραφής έχουμε, όταν, για ένα ορισμένο λόγο που ορίζεται κατά περίπτωση στο νόμο, διακόπτεται η παραγραφή, δεν υπολογίζεται ο χρόνος που πέρασε και μετά τη λήξη της διακοπής αρχίζει νέα παραγραφή της αξίωσης. Οι λόγοι που μπορούν να διακόψουν την παραγραφή προβλέπονται, όπως προαναφέρθηκε, από το νόμο και είναι διάφοροι π.χ. έγερση αγωγής, αναγνώριση από τον υπόχρεο της αξίωσης του δικαιούχου κτλ. Π.χ. ο Α χρωστά στο Β ένα ποσό. Η αξίωση του Β να απαιτήσει το ποσό παραγράφεται στις 30/1/1992. Αν στις 20/1/1992 ο Β εγείρει αγωγή και απαιτεί την εξόφληση του χρέους, η παραγραφή διακόπτεται και αρχίζει νέα παραγραφή από την επόμενη ημέρα της άσκησης της αγωγής.

Διαφορετική της παραγραφής είναι η αποσβεστική προθεσμία.

Αποσβεστική προθεσμία είναι το χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο πρέπει να ασκηθεί το δικαίωμα, γιατί αλλιώς χάνεται. Επομένως στην αποσβεστική προθεσμία χάνεται, καταργείται το δικαίωμα, ενώ στην παραγραφή καταργείται η αξίωση, που δεν μπορεί πια να ικανοποιηθεί δικαστικά.

Η αποσβεστική προθεσμία λαμβάνεται υπόψη αυτεπάγγελτα από το δικαστήριο και δεν μπορούμε να παραιτηθούμε από αυτήν.

Λόγοι αποσβεστικής προθεσμίας μπορεί να προβλέπονται από το νόμο ή να ορίζονται σε μια σύμβαση (π.χ. με προσύμφωνο τάσσεται μια αποσβεστική προθεσμία για την υπογραφή του οριστικού συμβολαίου).

Περίληψη

Οι έννομες σχέσεις, δηλαδή οι σχέσεις που ρυθμίζονται από το δίκαιο, δημιουργούν δικαιώματα και αντίστοιχες υποχρεώσεις. *Δικαίωμα* είναι η εξουσία που παρέχεται από το δίκαιο για να ικανοποιήσουμε και να προστατεύσουμε τα νόμιμα συμφέροντά μας. Τα δικαιώματα διακρίνονται σε δημόσια και ιδιωτικά και τα ιδιωτικά διακρίνονται σε: εξουσιαστικά - διαπλαστικά, μεταβιβαστά - αμεταβίβαστα, προσωποπαγή - πραγματοπαγή, περιουσιακά - προσωπικά και μικτά, διαιρετά - αδιαίρετα και ενοχικά, εμπράγματα, οικογενειακά, κληρονομικά.

Από το δικαίωμα διαφέρει η αξίωση, δηλαδή η εξουσία που έχει ο δικαιούχος του δικαιώματος να ζητήσει από ορισμένο πρόσωπο να πράξει ή να παραλείψει κάτι.

Μπορούμε να ασκήσουμε τα δικαιώματά μας σε όλη τους την έκταση. Απαγορεύεται μόνο να κάνουμε καταχρηστική άσκηση των δικαιωμάτων μας, δηλαδή άσκηση πέρα από τα όρια που επιβάλλει η καλή πίστη, τα χρηστά ήθη και ο οικονομικός και κοινωνικός σκοπός του δικαιώματος.

Κατά κανόνα τα δικαιώματά μας τα προστατεύουμε δικαστικά και σε εξαιρετικές περιπτώσεις αυτοδύναμα, δηλαδή με τις δικές μας δυνάμεις. Περιπτώσεις αυτοδύναμης προστασίας των δικαιωμάτων είναι η αυτοδικία, η άμυνα και η κατάσταση ανάγκης.

Παραγραφή είναι ο θεσμός σύμφωνα με τον οποίο μια αξίωση δεν μπορεί να ικανοποιηθεί δικαστικά, επειδή ο δικαιούχος της παρέλειψε να την ασκήσει για ορισμένο από το νόμο οριζόμενο χρονικό διάστημα.

Αποσβεστική προθεσμία είναι το χρονικό σημείο μέσα στο οποίο πρέπει να ασκηθεί το δικαίωμα, διαφορετικά αυτό καταργείται.

Ερωτήσεις - Ασκήσεις

- 1 Τι είναι δικαίωμα και σε τι διαφέρει από την αξίωση;
- 2 Πότε η άσκηση των δικαιωμάτων μας είναι καταχρηστική;
- 3 Τι είναι αγωγή και τι ένσταση;
- 4 Τι είναι αυτοδικία, άμυνα, κατάσταση ανάγκης;
- 5 Ο Α είναι μηχανολόγος δημόσιος υπάλληλος και υπηρετεί στο Υπουργείο Δημοσίων Έργων. Στις 30.6.90 το Υπουργείο έπρεπε να του καταβάλει 1.000.000 δρχ. διαφορά από αναδρομική αύξηση. Του καταβάλλει όμως μόνο 500.000 δρχ. Στις 10.8.95 ο Α υποβάλλει αγωγή κατά του Δημοσίου διεκδικώντας τις 500.000 δρχ. θα ικανοποιηθεί η αξίωσή του;